

Dnes to máme úplne jednoduché. Kedykoľvek chceme, zapneme si rozhlasový prijímač alebo si vysielanie desiatok staníc naladíme prostredníctvom internetu. No podobne ako v iných oblastiach života, ani tu to neboli začiatky jednoduché.

Haló, haló, tu rádio Prievidza!

Vznik rádia úzko nadväzuje na drôtový telegraf a telefón. Za prvého rádioamatéra na svete sa považuje Američan Dr. Mahlon Loomis, ktorý už v roku 1865 vyslal zrozumiteľné signály Morseho abecedy na vzdialenosť 23 km. Objav rádiotelegrafie sa pripisuje Talianovi Gulialmovi Marconimu, ktorý v roku 1896 telegrafoval na vzdialenosť 13 km. K vynálezu telegrafu veľkou mierou prispel aj Slovák, kňaz Jozef Murgaš, pôsobiaci aj v blízkom Chrenovci. Murgaš ako prvý na svete v roku 1905 bez drôtov preniesol hlas na vzdialenosť 30 km. Krátko na to sa v USA uskutočnilo prvé verejné vysielanie (1906). Najstaršia rozhlasová stanica na svete KDKA začala pravidelne vysielat' v Pittsburghu až v roku 1920, primát v Európe má anglická BBC – 1922. Radiojournal v Prahe sa ozval v máji 1923, Na Slovensku začala vysielat' Bratislava 17. októbra 1926. Rozhlasové prijímače, vtedy síce ešte poriadne drahé, sa začali šíriť vzápätí.

Prvé správy o rozhlasovom vysielaní v Prievidzi priniesli redaktori okresných novín *Náš Kraj* 1. decembra 1924. „*Telocvičná jednota „Sokol“ v Prievidzi zriaďuje rádiovú stanicu. To bude prvá na celom okolí.*“ Neskôr si rozhlasový prijímač zabezpečovali aj iné prievidzské spolky. Napríklad pobočka Robotníckej akadémie, založená v roku 1929, ho využívala na podporu svojich osvetových prednášok.

Do domácností rozhlas prenikal len veľmi pomaly. Zmeniť tento nepriaznivý vývoj sa podujala dvojica odborníkov, takpovediac z fachu. Priestory telocvičnej jednoty Orol na Drevenom rínku v Prievidzi sa 16. marca 1930 zaplnili do posledného miesta. Prítomní si vypočuli prednášku o rádiovom prijímači. Najskôr Ing. Šuran vyzdvihol prínos rozhlasového vysielania, pričom podotkol, že rádio sa stalo priekopníckym prostriedkom na prekonanie vzdialenosti medzi ľuďmi a kultúrami navzájom. Zároveň aj pre amatérov popísal jednotlivé súčiastky rozhlasového prijímača. To, čo nasledovalo, prítomným doslova vyrazilo dych.

Haló, haló, tu rádio Prievidza!

Zástupca firmy Philips Ing. Janovják pri svojom vystúpení použil názorné ukážky v humornom podaní. Prievidžanom vysvetlil princípy zvukových a elektrických vln, ich prenos éterom alebo vtedy nepoznaný (no dnes celkom bežný) pohyb elektrónov v atóme. Rozhlasový prijímač rozobral a trpezlivo odpovedal na všetky zvedavé otázky prítomných o selektivitě, reproduktoroch a úlohách lúčov. Ale nechajme hovoriť očitého svedka prednášky. „*Po prednáške nasledovali rôzne experimenty s rádiovými strojmi. Ukázal, ako sa môže gramofónová doska reprodukovat' s rádiovým prijímačom a na veľké potešenie poslucháčov ešte postavil aj malý vysielateľ (zosilovač). Za chvíľočku zaznel veselý hlas z reproduktora „Haló, haló, tu rádio Prievidza“. S veľkým potleskom prinútili prednášateľa, aby im „vyslal“ jednu pieseň. Najzaujímavejším bol pokus s jednou improvizovanou anténou. Keď prednášateľ stále skracoval anténu s tým, že vždy odrezal kus až nakoniec zostal z celej antény iba 20 cm kúsok. Nástroj hral veselo ďalej.*“ Prednášatelia tak Prievidžanom predstavili rozhlasový prijímač Philips 2511.

Rozumie sa samo sebou, že takáto prednáška zanechala v jej účastníkoch hlbokú stopu. V prievidzských domácnostiach i na okolí sa po nej radikálne zvyšoval počet rádioprijímačov. Doslova akútnej potrebe sa chopili šikovní obchodníci a už 15. mája 1930 otvoril Štefan Wunder vo svojej predajni špeciálne, ako ho nazval „rádiové oddelenie“. Koncesiu na jeho prevádzkovanie mu udelilo ministerstvo obchodu. U Wundera zákazníci nielenže našli širokú ponuku rozhlasových aparátov, no mohli si prijímače nechať predviesť, opraviť, či odniesť dobrú radu. Štefan Wunder sa stal najhorlivejším propagátorom rozhlasu. Viacerí pamätníci dodnes spomínajú, ako pred jeho obchodom počúvali z reproduktora rozhlasové vysielanie.

Rádioprijímač ako jednoduchý a účinný prostriedok šírenia osvetly postrehli aj predstavitelia inteligencie. Podľa svojich finančných možností si správcovia škôl zabezpečovali rádiá ako prostriedok výučby. Aby sa rozhlas na tieto ušľachtilé účely stal dostupný naozaj každému, okresný školský inšpektor Vojtech Horáček v apríli 1931 informoval, že školy, ktoré doposiaľ rozhlasový prijímač nemajú, môžu sa o finančnú dotáciu na jeho zakúpenie uchádzať u krajiniského alebo okresného úradu. Rádioprijímač so zosilňovačom plánovali osadiť aj na jednej z terás zámku v Bojniciach, kde sa od roku 1931 konali osvetové prednášky.

Rozhlasové vysielanie v Prievidzi zaznamenalo raketový nástup. Poštový úrad, ktorý udeľoval rádiové koncesie, ich v roku 1933 evidoval 168, v roku 1934 počet prekročil 200. Rozhlas sa stal nevyhnutnou súčasťou

každodenného života. Z neho sa občania dozvedali zaujímavosti z politiky i kultúry, z domova i z ďalekých končín sveta. Presvedčajú nás o tom zápisky, ktoré nám zanechali vtedajších kronikári. Napríklad 24. mája 1934, keď bol Tomáš Garigue Masaryk štvrtýkrát zvolený za prezidenta republiky: „*Akonáhle bol rádiom ohlásený výsledok voľby, v Prievidzi bolo vystrelené z mažiarov a večer bolo slávnostné vysvietenie mesta*“. Alebo v deň voľby prvého prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisa 26. októbra 1939 dopoludnia boli prievidzské ulice vraj prázdne, „*každý sedel pri rádioprijímači, aby prežíval radosť celého Slovenska aspoň takto, keď už nemohol byť v Bratislave*“.

No rozhlas prinášal aj nepríjemné správy. Na jeseň v roku 1938, v čase zostrenia československo-nemeckých vzťahov vyhlásením tzv. Viedenskej arbitráže, bola okamžitá všeobecná mobilizácia vyhlásená najrýchlejším možným spôsobom – rozhlasom. Vysielanie, ako nástroj okamžitej informovanosti, sa však svojou podstatou stalo aj prekážkou. Politické režimy v snahe často zatajiť pravdu hľadeli s nevôľou na slobodu rozhlasu. Preto obmedzovali alebo zakazovali počúvanie zahraničných rozhlasových staníc. Už v roku 1938 po obsadení južných častí Slovenska vládna moc zakázala počúvanie cudzích rádiových staníc.

Obdobie existencie prvej Slovenskej republiky nebolo len oslavou národnej slobody, ale malo aj svoje tienisté stránky. Vládna moc zakazovala počúvanie zahraničných rozhlasových staníc, ktoré prinášali iné správy z frontu a života, ako bola oficiálna štátna propaganda. Majitelia rádioprijímačov si ich museli dať zaplombovať. No plombovanie nebolo často účinné, dokonca bolo žandármi urobené len povrchne, aby majiteľ mohol počúvať zahraničné stanice – Moskvu či Londýn. Aj o vyhlásení Slovenského národného povstania sa Prievidžania dozvedeli z rozhlasu, z hlásenia Slobodného vysielateľa Banská Bystrica. Napokon aj správy o oslobodení Slovenska, Česko-Slovenska i ukončení svetovej vojny prišli cez rádiové vlny.

Po roku 1948 sa evidencia koncesionárov rádioprijímačov presunula na Okresnú správu spojov a telekomunikácií v Prievidzi. Pokiaľ v roku 1945 bolo v meste asi 500 rádiokoncesionárov, v roku 1951 ich počet vzrástol na 900 a do roku 1958 na 2850. Rozhlas po drôte sa začal zavádzať v roku 1956. Mestskí páni využili tento vynález a od roku 1958 Prievidžania mohli dvakrát do týždňa cez rozhlas po drôte počúvať informácie zo samosprávy, úradov i o kultúrnych podujatiach. V roku 1978 bolo v Prievidzi evidovaných 6262 účastníkov rozhlasu a 6148 staníc drôtového rozhlasu.

Haló, haló, tu rádio Prievidza!

Ale ani povojnové obdobie nebolo rozhlasu príliš prajné. Proklamovaná sloboda šírená komunistickou vládnuou mocou bola hatená obmedzovaním práv a slobôd. Keďže šírenie rozhlasových vln nepozná hraníc, aj k nám prenikalo ich vysielanie zo „Západu“. Z tých známejších to boli Hlas Ameriky, Rádio Vatikán, britská BBC alebo Rádio Slobodná Európa. Táto stanica začala vysielat' z nemeckého Mníchova 1. mája 1951. Poslucháči veľmi rýchlo zistili, že necenzurované informácie zo západu sa nezhodujú s ideológiou hlásanou našou vládnuou mocou. No zbadali to aj kompetentní. Aj preto už 8. januára 1954 Ústredný výbor Komunistickej strany Československa rozhodol o rušení zahraničných rozhlasových staníc.

Po celé obdobie 50. – 80. rokov, s krátkou výnimkou od apríla do augusta 1968, bolo rušené rozhlasové vysielanie na krátkych i stredných vlnách. Spolu bolo rušených viac ako sto frekvencií, čo nebolo lacnou záležitosťou. Ale ľudia sú vynaliezaví a vynašli sa i v tejto situácii. Keďže aj vládna moc potrebovala monitorovať správy zo západu, nie všetky frekvencie boli rušené. Potom si stačilo „nájsť“ tú správnu... V závere 80. rokov 20. storočia s koncom éry studenej vojny medzi Východom a Západom skončila aj činnosť rušičiek. V piatok 16. decembra 1988 o 16. hodine všetky stíchlí.

O opravy a údržby rozhlasových prijímačov sa staral v roku 1953 založený Okresný priemyselný kombinát, neskôr Kovotex okresný podnik. Veľkým konkurentom rádia sa stala televízia, no očakávaný zánik tohto média sa nekonal. Po roku 1990 sa aj rozhlasový éter otvoril trhovým podmienkam a začali vznikať súkromné rozhlasové stanice. U nás vzniklo Rádio Beta, ktorého moderátori sa poslucháčom regiónu prvýkrát prihovorili 23. decembra 1994 o 16,15 h, počas pokusného vysielania na frekvencii 101,9 MHz. V dnešných časoch sa rádiové vlny k poslucháčom dostávajú aj cez internet a mobilné telefóny. Aká bude cesta klasických rozhlasových prijímačov v nasledujúcich rokoch, to veru nie je známe. No cesta takmer storočnej histórie rozhlasu v Prievidzi bola zaujímavá. Čo poviete?

Erik Kližan

Použitá literatúra:

RAKOVSKÝ, Pavol: Z histórie rádia na Slovensku. In: Múzeum, roč. XLIII., 1997, č. 4.

Prednáška v Prievidzi o rádiu. In: Náš Kraj, roč. XII., č. 7 (1. apríla 1930), s. 2

Prvý obchod rádiový v Prievidzi. In: Náš Kraj, roč. XII., č. 10 (15. mája 1930), s. 3

Náš Kraj, roč. VI., č. 23 (1. decembra 1924), s. 3

Náš Kraj, roč. XIII., č. 9 (1. mája 1931), s. 3

Pamättná kniha obce Prievidza od roku 1933 do roku 1942

Kronika mesta Prievidza do roku 1984

HERTL, David: Dvacet len od zmlknutí rušiček. In: www.rozhlas.cz (5.3.2009).